

Seletuskiri Vabariigi Valitsuse sihtotstarbelisest reservist raha eraldamiseks

1. Sissejuhatus

Valitsuskabineti 2023. aasta 14. ja 15. septembri istungil otsustati lisada RES 2024-2027 rahastamiskavasse Vabariigi Valitsuse sihtotstarbelisse reservi laiapidse riigikaitse, sh elanikkonnakaitse investeringuvajaduste katmiseks vahendeid kokku 80 miljonit eurot. Vabariigi Valitsuse 16.01.2025 istungil kiideti heaks sihtotstarbelise reservi vahendite kasutamise tegevuste loetelu. Vastavalt nimetatud loetelule võib Kliimaministeeriumi valitsemisala aastatel 2025-2027 kasutada 817 000 eurot laiapidse riigikaitse, sh elanikkonnakaitse arendamiseks.

Kliimaministeerium taotleb Vabariigi Valitsuse sihtotstarbelisest reservist (laiapidne riigikaitse, sh elanikkonnakaitse arendamine) 2025.aastal 72 000 euro eraldamist Kliimaministeeriumi valitsemisalas olevale Keskkonnaametile investeringuteks kiirgusseires kasutatavate elukaare lõppu jõudnud mõõtevahendite väljavahetamiseks. Vahendid suunatakse sisejulgeoleku ja avaliku korra valdkonda kiirgusohust varajase hoiatamise süsteemi uuendamise programmi. Vastavalt kiirgusseaduse § 111 on kiirgusohust varajase hoiatamise süsteemi tagamise kohustus Keskkonnaametil. Nimetatud süsteemi kuuluvad Keskkonnaameti automaatsed õhu kiirgusseirejaamad, õhufilterjaamad ja laboratoorium (statsionaarne ja mobiilne) koos kõigi seal kasutuses olevate seadmetega, tarkvaradega ja IT-vahenditega.

Programmi tegevuse eesmärgiks on tagada kiirgusohust varajase hoiatamise süsteemi kuuluvate amortiseeruvate seadmete väljavahetamine, mida kasutatakse riigikaitse ülesannete täitmiseks. Soetatavad seadmed on vajalikud hädaolukorra lahendamise plaanis (kiirgusõnnetus naaberriigis ja riigisisene kiirgusõnnetus) Keskkonnaametile määratud ülesannete täitmiseks (radioaktiivsuse seire korraldamine, ohuhinnangute koostamine, radioaktiivselt saastunud alade väljaselgitamine, toiduainete ja joogivee piirangute kehtestamine, hädaolukorrakiirituse isikuseire dooside hindamine jne) ning rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks. Tegevuse tulemusena tagatakse süsteemi jätkuv toimimine ja olemasoleva võimekuse säilitamine ning kiirgusohust võimalikult varajane teadasaamine ja ohuolukorra hindamiseks vajalikud sisendid.

Tegemist on olulise võimega, et koguda teavet radioaktiivsuse tasemete kohta, eesmärgiga kaitsta inimest ja looduskeskkonda ioniseeriva kiirguse kahjuliku mõju eest. Võime tagamine on oluline seetõttu, et meie naabruses asub Sosnovõi Bori tuumajaam Venemaal ning otseses sõjalises ohus on Ukraina tuumajaamad. Võime on kasutatavad ka rahuajal ja väiksemates kriisides kiirgusseire teostamiseks ja rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks.

2023. a. teisel poolaastal Vabariigi Valitsusele edastatud lisataotluses esitas Kliimaministeerium eelarve kalkulatsiooni, sh loetelu seadmetest, mida Keskkonnaamet kavandab soetada. Lisataotluses märkis Keskkonnaamet ära, et kui mõne seadme väljavahetamise vajadus muutub (nt seadmed amortiseeruvad enne eeldatava kasutusea lõppu või vastupidi, töötavad tõrgeteta veel aastaid peale eeldatava kasutusea lõppu) või langeb ootamatult tööst välja mõni muu oluline kiirgusohust varajase hoiatamise süsteemi kuuluv seade (mida kasutatakse riigikaitse ülesannete täitmiseks), mida pole ära märgitud, siis Keskkonnaamet teeb muudatusi soetatavate seadmete või nende väljavahetamise aja osas

järgides sealjuures planeeritud eelarvet. Käesolevaks hetkeks on seadmete soetamise vajadus osaliselt muutunud ning soetatavate seadmete info on esitatud punktis 3.

Vahendeid kasutatakse tulemusvaldkonna „Kliima, energeetika ja elurikkus“ elurikkuse, metsanduse ja keskkonnakorralduse programmis.

2. Taotluse ja seletuskirja ettevalmistaja

Taotluse ning seletuskirja koostas Kliimaministeeriumi keskkonnakorralduse ja kiirguse osakonna kiirguse ja tuumaohutuse valdkonna juht Reelika Runnel (teenistussuhe lõppenud); Keskkonnaameti kliima- ja kiirgusosakonna juhataja Monika Lepasson (monika.lepasson@keskkonnaamet.ee; +372 56642976) ja Kliimaministeeriumi finantsosakonna nõunik Liivi Fuchs (liivi.fuchs@kliimaministeerium.ee, +372 5388 5387).

3. Eelnõu sisu

Kiirgusohust varajase hoiatamise süsteemi uuendamiseks on Keskkonnaamet planeerinud perioodil 2025-2027 järgmised tegevused:

3.1. 2025. a. isikudosimeetrite mõõtesüsteemi soetamine seoses olemasoleva seadme amortiseerumisega. Seadme soetamiseks kasutab Keskkonnaamet 13 000 euro ulatuses Vabariigi Valitsuse sihtotstarbelise reservi vahendeid.

Isikudosimeetrite mõõtesüsteemiga teostatakse isikudosimeetrite (termoluminestsentsdosimeetrite) mõõtmisi. Kiirgusõnnetuste ja -hädaolukorra korral kasutatakse isikudosimeetreid avariitöötajate poolt saadavate kiirgusdooside hindamiseks, et jälgida õigusaktis sätestatud avariikiirituse viitetaseme täitumist/ületamist eesmärgiga kaitsta avariitöötajaid ioniseeriva kiirguse kahjuliku mõju eest. Lisaks on võimalik isikudosimeetreid kasutada keskkonna kiirgustaseme seires.

Normaalolukorras kasutatakse seadet kiirgustöötajate isikudooside hindamiseks ning on võimalik kasutada ka keskkonnaseisundi hindamisel. Keskkonnaametis on kasutuses üks seade. Eestis rohkem seadmeid kasutuses ei ole, millega oleks võimalik mõõta termoluminestsentsdosimeetreid.

3.2 2025. a. laboratoorse vedelikstsintillatsioonloenduri soetamine seoses olemasoleva seadme amortiseerumisega. Seadme soetamiseks kasutab Keskkonnaamet 59 000 euro ulatuses Vabariigi Valitsuse sihtotstarbelise reservi vahendeid.

Vedelikstsintillatsioonloendur on laboriseade, millega teostatakse analüüse alfa ja beeta aktiivsuse määramiseks joogivee, toiduainete ja keskkonna proovides (määratakse radionukliidi aktiivsuskontsentratsioon). Kiirgusõnnetuste korral kasutatakse seadet proovide radioaktiivse saastatuse kontrolliks ning toiduainete ja joogivee kasutamise piirangute üle otsustamisel.

Normaalolukorras kasutatakse seadet keskkonnaseisundi hindamisel - riikliku keskkonnaseire kiirguseire allprogrammi käigus kogutavate proovide analüüsimiseks ning kiirgusohutuse üle järelevalve teostamise käigus kogutud võetud proovide analüüsimiseks.

Keskkonnaametis on kasutuses üks seade. Eestis rohkem seadmeid kasutuses ei ole.

3.3. 2026.-2027.aastaks Vabariigi Valitsuse sihtotstarbelisse reservi planeeritud 745 000 euro eest on kavandatud üle Eesti paikneva viieteistkümnest automaatseirejaamast koosneva kiirgusseirevõrgu väljavahetamine seoses olemasoleva mõõtesüsteemi amortiseerimisega.

Seadmed mõõdavad reaalajas õhu gammakiirguse taset võimaldades seeläbi koheselt tuvastada nt teistest riikidest Eesti kohale kandunud radioaktiivne saaste. Seadmed edastavad andmeid iga 10 minuti tagant ning alarmtaset ületava kiirgustaseme korral saadavad täiendavalt kohese SMS teavituse Keskkonnaameti 24/7 kiirgushädaolukorra valvemeeskonnale, kes analüüsivad saadud informatsiooni ja vajadusel teavitavad teisi asjakohaseid asutusi ning elanikkonda. Kord tunnis edastatakse mõõteandmed ka EURDEP andmebaasi (EURDEP – European Radiological Data Exchange Platform), kus need on kättesaadavad teistele asutustele ja Euroopa avalikkusele. Lisaks rahvusvahelisele platvormile on Eesti väliõhu kvaliteedi seireandmed jälgitavad ka aadressil www.ohuseire.ee.

Punktis 3.3 nimetatud seadmete soetamiseks on vajalik riigihange välja kuulutada juba 2025.aasta teises pooles, mistõttu teeme ettepaneku, et RES 2026-2029 ja 2026.a riigieelarve eelnõu menetlemise protsessis suunatakse Vabariigi Valitsuse sihtotstarbelisest reservist 745 000 eurot Keskkonnaameti 2026-2027.a eelarvesse.

3.4. Juhul, kui riigihangete läbiviimise raames selgub, et seadmete soetusmaksumused on eeldatavast väiksemad, siis Keskkonnaamet kasutab järele jäänud rahalisi vahendeid kiirgusohust varajasse hoiatamise süsteemi kuuluvate teiste amortiseerunud seadmete välja vahetamiseks.

Kõik alapunktides 3.1, 3.2 ja 3.3 nimetatud seadmed soetatakse koos transpordi, paigalduse, seadistuse ja kasutamise koolitusega. Alapunktis 3.3 kirjeldatud seadmete paigaldamise eelselt korraldab Keskkonnaamet seadmete paigaldamiseks vajalike aluste ja ühenduste ettevalmistamise (olemasolevate aluste renoveerimise või rekonstrueerimise), milleks kasutatakse samuti taotletavaid rahalisi vahendeid.

Alapunktides 3.1 ja 3.2 nimetatud seadmeid (isikudosimeetrite mõõtesüsteemi ja vedelikstsintillatsioonloendurit) kasutab Keskkonnaamet muuhulgas ka tasulise mõõtmisteenuse osutamiseks. Vastavalt kiirgusseaduse § 31 võib Keskkonnaamet osutada oma põhitegevusega seotud kiirgusohutust tagavaid tasulisi teenuseid, kui see ei takista tema põhimäärusest tulenevate ülesannete täitmist. Tasuliste teenuste täpsustatud loetelu ja tasu määrad on kehtestatud keskkonnaministri 06.09.2016 määrusega nr 27. Teenuste tasumäärad sisaldavad teenuse osutamiseks tehtavaid reaalseid kulutusi ning ei sisalda teenuse osutamisest saadavat tulu. Tasulist teenust pakub Keskkonnaamet asjaolul, et ükski ettevõtte vastavaid mõõtmisteenuseid Eesti turul ei paku, kuid vajadus teenuse järgi on riigisiselt olemas ning kvaliteedi ja kompetentsi säilimise ning mõõteseadmete ülalpidamiskulude katmise eesmärgil.

Võttes arvesse eelnimetatud asjaolu kasutab Keskkonnaamet alapunktides 3.1 ja 3.2 nimetatud seadmete soetamiseks täiendavalt majandustegevusest laekunud tulu. Isikudosimeetrite mõõtesüsteemi soetamisel, sõltuvalt seadme maksumusest, Keskkonnaamet tasub majandustegevusest laekunud tulust u 90 % seadme kogumaksumusest (seadme hinnanguline maksumus on u 120 000 eurot) ja vedelikstsintillatsioonloenduri puhul u 50 % seadme kogumaksumusest (seadme hinnanguline maksumus on u 115 000 eurot). Proportsioonide määramisel on arvesse võetud, kui palju kasutatakse seadmeid tasulise teenuse osutamiseks ja kui palju Keskkonnaametile määratud riiklike kohustuste täitmiseks.

Kõik taotluses kirjeldatud tegevused on vastavuses laiapindse riigikaitse, sh elanikkonnakaitse arendamise eesmärkidega ja kiirgusohust varajase hoiatamise süsteemi uuendamise programmi tegevustega ning järgivad Vabariigi Valitsuse sihtotstarbeliste vahendite reservist Kliimaministeeriumile ette nähtud eelarvet summas 817 000 eurot.